

سرشناسه:	میرتبار، سیدمرتضی، ۱۳۶۴ -
عنوان و نام پدیدآور:	بررسی گناه نخستین در ادیان ابراهیمی، با رویکرد مقایسه‌ای/ سیدمرتضی میرتبار.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۴۴۷ ص.
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۵ (فیبا).
یادداشت:	چاپ سوم: ۱۳۹۶ (فیبا).
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۹۶۱-۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
موضوع:	گناه نخستین
موضوع:	گناه نخستین -- مطالعات تطبیقی
رده بندی کنگره:	۱۳۹۴ ب۴/م۹/ب۲۰ BTV
رده بندی دیویی:	۲۳۳/۱۴
شماره کتابشناسی ملی:	۴۰۴۴۲۱۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

بررسی گناه نخستین در ادیان ابراهیمی، با رویکرد مقایسه‌ای
 مؤلف: سید مرتضی میرتبار
 چاپ سوم: ۱۳۹۶ ش / ۱۴۳۸ ق
 ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
 ● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۲۲۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰ نسخه

مراکز پخش

ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸
 تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ / فکس: (داخلی ۱۰۵) ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵
 ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶
 ایران، قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸. تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۴۰۲
 pub.miu.ac.ir ✉ miup@pub.miu.ac.ir https://telegram.me/pub_almostafa

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی

بررسی گناه نخستین در ادیان ابراهیمی با رویکرد مقایسه‌ای

سید مرتضی میرتبار

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر
المصطفی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرفات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری (دام‌ظله‌العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ رحمته‌الله العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله

فهرست

- پیشگفتار ۱۱
۱. انسان و گناه در ادیان ابراهیمی ۱۷
- جایگاه انسان در ادیان ابراهیمی ۱۹
۱. یهودیت ۱۹
۲. مسیحیت ۲۳
۳. اسلام ۲۹
- تعریف گناه در ادیان ابراهیمی ۳۶
۲. بررسی گناه نخستین در یهودیت ۴۳
- جایگاه آدم و گناه نخستین در کتاب مقدس عبری ۴۷
- جایگاه زن در این ماجرا و پس از آن ۵۷
- گناه نخستین در سایر کتب مقدس (غیر از پنج سفر) ۶۲
- گناه نخستین در تفاسیر یهودی، به ویژه تلمود ۶۵
۱. آدم در تلمود و تفاسیر حاخامی ۶۵
۲. حوا در تلمود و سایر تفاسیر یهودی ۷۲
۳. ماهیت لیلیث و دلیل افسانه بودن او ۷۳
۴. ادامه بحث جایگاه حوا در تلمود ۷۸

۵. تأثیر گناه حوا در جایگاه زنان در یهود..... ۸۰
۶. گناه نخستین در تلمود..... ۸۶
- آدم و حوا بعد از سقوط..... ۸۹
- توبه آدم..... ۸۹
- آیا گناه آدم موروثی است؟..... ۹۱
- اشکال‌ها به داستان گناه نخستین..... ۹۲
۱. فیلون اسکندرانی..... ۹۵
۲. موسی بن میمون..... ۹۷
۳. یوسف ابو..... ۹۸
- جایگاه گناه نخستین در یهودیت و ورود آن به مسیحیت..... ۱۰۰
- منشأ گناه..... ۱۰۳
۱. انسان منشأ گناه نیست..... ۱۰۵
۲. منشأ گناه خود انسان است..... ۱۰۹
- آثار گناه نخستین در دین یهود..... ۱۱۱
۱. احساس شرمندگی و ترس..... ۱۱۱
۲. رنج و بدبختی..... ۱۱۱
۳. کم شدن اعتبار مخلوقات..... ۱۱۳
۴. مرگ..... ۱۱۳
۵. تأثیر گناه بر طبیعت جهان..... ۱۱۵
۶. شکاف در روابط افراد بشر..... ۱۱۶
- سخن پایانی..... ۱۱۷
۳. بررسی گناه نخستین در مسیحیت..... ۱۲۱
- جایگاه آدم در مسیحیت..... ۱۲۶
۱. آدم پیش از هبوط..... ۱۲۹
۲. آدم پس از هبوط..... ۱۳۴
- حوا در مسیحیت..... ۱۴۲
- جایگاه زن در مسیحیت..... ۱۴۴
- کفاره گناه اولیه..... ۱۵۷

۱۶۱	راه رهایی از گناه اولیه.....
۱۷۰	منشأ گناه در مسیحیت.....
۱۷۲	۱. منشأ گناه عاملی غیر انسانی است.....
۱۷۵	۲. انسان منشأ گناه است.....
۱۷۹	۳. دیدگاه عیسی مسیح.....
۱۸۰	بررسی گناه نخستین در دوره رسولان.....
۱۸۱	پولس و پیدایش نظریه گناه ازلی.....
۱۸۹	گناه نخستین در دوره آبا.....
۱۹۱	۱. آگوستین و گناه ازلی.....
۲۰۳	۲. ترتولیان و گناه ازلی.....
۲۰۴	۳. ایرناتوس و گناه ازلی.....
۲۱۱	۴. اریگن.....
۲۱۷	۵. پلاگیوس.....
۲۲۴	۶. آنسلم.....
۲۲۶	۷. آبلار.....
۲۲۹	۸. آکوئیناس.....
۲۳۲	آثار گناه نخستین در مسیحیت.....
۲۳۶	۱. از دست دادن فیض الهی.....
۲۳۷	۲. قهر و دشمنی خدا و انسان.....
۲۳۸	۳. زندانی شدن انسان.....
۲۳۹	۴. تکبر.....
۲۳۹	۵. آلوده گی سرشت آدمی.....
۲۴۴	۶. مرگ.....
۲۵۱	۷. شریعت.....
۲۵۳	۸. شهوت ران شدن انسانها.....
۲۵۵	۹. از بین رفتن اصل سعتمدی.....
۲۵۶	۱۰. اراده و آزادی بشر.....
۲۶۰	فیلسوفان مخالف نظریه گناه ازلی.....
۲۶۱	۱. کانت.....

۲۶۵	۲. سورن کی‌یرکگارد.....
۲۶۸	۳. آلبرخت ریچل.....
۲۷۱	گناه نخستین در جهان معاصر.....
۲۷۹	۴. بررسی گناه نخستین در اسلام.....
۲۸۰	آدم در قرآن.....
۲۸۹	۱. مجموعه محورهای مباحث درباره آدم.....
۲۸۹	۲. ماده آفرینش آدم.....
۲۹۴	آفرینش حوا.....
۳۰۴	برخی ویژگی‌های حوا.....
۳۰۵	آدم، خلیفه خدا.....
۳۰۸	علم به اسماء.....
۳۱۰	سجده بر آدم.....
۳۱۲	خودداری شیطان از سجده بر آدم.....
۳۱۸	منشأ گناه در اسلام.....
۳۲۰	شبهاتی در عصمت آدم.....
۳۴۶	گناه آدم از منظر روایات اسلامی.....
۳۴۶	۱. روایات صحیحه.....
۳۵۳	۲. روایات اسرائیلی.....
۳۶۱	گناه نخستین در تاریخ عمومی اسلام.....
۳۶۸	قصه آدم؛ تأویل یا تحقیق.....
۳۷۳	۵. بررسی تطبیقی گناه نخستین در ادیان ابراهیمی.....
۳۷۴	جایگاه گناه نخستین در ادیان ابراهیمی.....
۳۷۵	نقد و تحلیل دیدگاه مسیحیان.....
۳۸۵	آدم در ادیان ابراهیمی.....
۳۹۱	حوا در ادیان ابراهیمی.....
۳۹۷	جایگاه زنان در ادیان ابراهیمی.....
۴۰۰	موروثی بودن گناه آدم.....
۴۰۲	نقد و تحلیل دیدگاه مسیحیان.....

فهرست ۹

۴۰۵	..... توبه آدم و حوا
۴۰۷	..... نقد و تحلیل دیدگاه مسیحیان
۴۱۴	..... منشأ گناه در ادیان ابراهیمی
۴۲۰	..... بررسی آثار گناه نخستین در ادیان ابراهیمی
۴۳۱	..... کتابنامه
۴۳۱	..... منابع فارسی
۴۴۴	..... منابع انگلیسی

پیشگفتار

جایگاه گناه در زندگی انسان، دل‌مشغولی متفکران و متکلمان ادیان، به ویژه مسیحیت در طی قرون متمادی بوده است. بزرگان ادیان گفته‌اند که گناه با جرم تفاوت دارد؛ چراکه جرم، نادیده انگاشتن قوانین مدنی است و گناه، عمل یا فکری است که منجر به انکار خدا یا بی‌حرمتی با او می‌شود. تا زمانی که جامعه وجود نداشته باشد و قوانین مربوط به آن مستند نگردد، جرم حادث نمی‌شود؛ چون جرم مسئله‌ای میان فرد و اجتماع است؛ اما گناه، در ارتباط میان انسان و خدا مطرح است و تفاوت ماهوی با جرم دارد.

اکنون پرسش این است که نخستین گناهکار چه کسی بود و نخستین گناه چگونه به وجود آمد؟ همه ادیان برای پاسخ به این سؤال، به زندگی حضرت آدم علیه السلام اشاره می‌کنند. در واقع داستان زندگی حضرت آدم در عهدین و قرآن آمده است. آنچه از عهدین به دست می‌آید، تأثیر بالایی این گناه در زندگی آدم و فرزندانش بوده است و لذا از گناه آدم تفاسیری خاص ارائه شده است. در این بین، مسیحیان از این ماجرا برداشت‌های

افراطی بسیاری نمودند و حتی مدعی گناه‌آلود شدن نسل انسان‌ها به سبب این گناه شدند و گفتند که انسان‌ها نمی‌توانند به تنهایی برای نجات و رستگاری خود کاری انجام دهند! یهودیان نسبت به این مسئله، اعتقاد معتدل‌تری را نشان می‌دهند و با پذیرفتن این امر به عنوان جریان تاریخی، آن را مانع نجات بشریت نمی‌دانند.

یهودیان معتقدند که در برخی مواقع، انسان بار نتایج گناه اجدادش را به دوش می‌کشد، اما این به معنای ارث بردن گناه نیست. در واقع چنین عقیده‌ای با اصل مسلم اختیار و آزادی عمل منافات دارد. به همین سبب می‌توان مطالب بسیاری در تلمود یافت که حاکی از معصوم بودن ذاتی برخی افراد است. اما در برخی کتب با این نظر مخالفند و قائلند که آدم با گناهی که مرتکب شد، نه تنها خود را گرفتار عقوبت کرد و از بهشت رانده شد، بلکه تمام نوع بشر را با خود به سقوط کشاند.^۱ در واقع مطالب ضد و نقیض درباره شخصیت آدم و حوا و گناهی که مرتکب شدند وجود دارد که در این کتاب به صورت کامل به آنها می‌پردازیم.

اما در قرآن مجید وضعیت کاملاً متفاوت است. در این کتاب که بافت تاریخی ندارد و تنها برای پندگیری و عبرت، حوادث تاریخی را نقل می‌کند، ماجرای خلقت انسان و حوادث پس از آن به تناسب در جاهای مختلف آمده است. طبق آیات مقدس قرآن مجید، آدم مرتکب گناه نشده و بنابراین تمام آنچه دیگر ادیان ابراهیمی درباره گناهکار بودن آدم ابوالبشر گفته‌اند، باطل است. البته موضوع آفرینش و هبوط آدم در ادیان ابراهیمی شبیه به هم است و تفاوت چندانی با یکدیگر ندارند؛ اما برداشت‌ها از این ماجرای تاریخی مشترک بین‌الادیانی متفاوت بوده است

۱. کتاب دوم اسدرا ۳: ۴ - ۲۱.

و این موجب اهمیت موضوع در ادیان می‌شود.

ماجرای خلقت آدم و گناه او و در نهایت هبوط او به زمین از این جهت دارای اهمیت است که می‌توان از سویی به وضعیت اولیه انسان در برابر خداوند پی برد و زیرساخت انسان‌شناسی در سه دین آسمانی روشن می‌شود. آیا انسان ذاتاً گناهکار است؟ آیا انسان دارای اختیار است؟ رستگاری انسان چگونه حاصل می‌شود؟ برای پاسخ به پرسش‌های بی‌شمار از این دست بررسی خلقت آدم و گناه او حائز اهمیت است.

از سوی دیگر باید گفت که مسلمانان، به‌ویژه شیعیان اثناعشری، قائل به عصمت همه پیامبران هستند. پیامبران کسانی هستند که حتی اندیشه گناه را در سر نمی‌پرورانند و هرگز دچار لغزش نمی‌شوند، چراکه اگر نبی که رهبری امت را بر عهده دارد معصوم نباشد. خود وی نیازمند نبی معصوم دیگری است، که در این صورت تسلسل لازم خواهد آمد. حال پرسشی که به ذهن می‌رسد این است که چگونه می‌توان گناه آدم را با بحث عصمت جمع کرد و این تناقض را رفع نمود؟

بر این اساس بحث گناه نخستین از مهم‌ترین مباحث الهیاتی در ادیان بزرگ است و جایگاه ویژه‌ای در این ادیان دارد. آفرینش آدم و ماجرای هبوط او در کتب مقدس هر سه دین ابراهیمی مطرح شده و نظرات و تفاسیر مختلفی در این باب وجود دارد. به جهت اهمیت بحث گناه نخستین، این مسئله را در هر سه دین به طور کامل و مجزا بررسی و در نهایت آن را به صورت تطبیقی به بحث می‌گذاریم.

در واقع آشنایی با آرای اندیشمندان بزرگ ادیان درباره داستان آدم و تا حد امکان بیان دیدگاه هر یک از ادیان بزرگ آسمانی درباره آدم و رفع ابهاماتی که در این زمینه وجود دارد از مهم‌ترین اهداف این نوشتار است.

آنچه نگارنده این کتاب به آن معتقد است تبیین صحیح داستان آدم از زبان هر یک از ادیان بزرگ است که در این صورت می‌توان حقانیت ماجرا را کشف کرد. با آشکار شدن حقیقت ماجرا بسیاری از مسائل همچون عصمت انبیا، غسل تعمید، عیسی مسیح منجی بشریت، گناهکار بودن ذاتی نسل بشر و هبوط به زمین روشن خواهد شد و صحت و سقم آنها آشکار خواهد گشت.

آنچه در عهدین و قرآن درباره آدم و همسرش وارد شده اختلاف چندانی با یکدیگر ندارد و این خود از مسائل مشترک بین‌الادیانی است؛ اما تفاسیری که از این ماجرا شده موجب جدایی متفکران و پیروان این ادیان در بسیاری از مسائل کلامی شده است. با بررسی و شناخت زندگانی آدم و ماجرای هبوط وی به زمین، بسیاری از این مسائل کلامی آشکار می‌شوند و حقانیت دین برتر و کتاب مقدس کامل و بی‌تحریف آن مشخص می‌گردد.

اهداف مختلفی در این نوشتار وجود دارد که اشاره به برخی از آن خالی از لطف نیست:

۱. اشاره به اهمیت بالای تاریخ زندگانی و عملکرد آدم ابوالبشر در سه دین ابراهیمی، به سبب به وجود آمدن نظرات و آموزه‌های مختلف تحت تأثیر این پیامبر بزرگ: بررسی قصه آدم ابوالبشر در هر سه دین از اهمیت بالایی برخوردار است تا بتوان از این طریق به صحت و سقم مباحث ارائه شده در سه دین ابراهیمی پی برد. قرآن کریم به عنوان کامل‌ترین کتاب آسمانی، دیدگاه نهایی در باب قصه آدم را ارائه داده که با بررسی آن می‌توان آموزه‌های ارائه شده در دیگر کتب مقدس ابراهیمی را کنکاش و تحلیل کرد؛

۲. برطرف کردن ابهامات موجود درباره حضرت آدم و رد ناسزاگویی‌ها در مورد این پیامبر عظیم‌الشان: برای تأمین این هدف با توجه به هر سه کتاب مقدس، نیازمند آشنایی با نظرات متفکران این سه دین هستیم که بعد از نقد و بررسی دقیق می‌توان حقایق موجود را یافت و به این اظهارات اشتباه پایان داد؛

۳. از جمله ویژگی‌هایی که برای انبیا در اسلام راست‌کیش مطرح می‌شود بحث عصمت آنان از گناه است که در این کتاب کوشیده‌ایم تا به شبهات مطرح در این باره پاسخ دهیم؛

۴. مسیحیت به عنوان یکی از ادیان ابراهیمی، از این ماجرا با عنوان آموزه گناه نخستین یاد می‌کند و آن را یک دگم دینی می‌انگارد. بسیاری از تفکرات و آموزه‌های مسیحی همچون تعمید، هبوط به زمین، جایگاه زن، گناهکار بودن ذاتی بشر، کفاره شدن عیسی مسیح بر صلیب، عصمت انبیا و مسئله ازدواج به نوعی با این آموزه ارتباط نزدیک دارد که در صورت حل مسئله و رد این آموزه می‌توان درباره صحت و سقم بسیاری از آموزه‌های وارداتی در مسیحیت که بعد از دوران عیسی مسیح به وجود آمده سخن گفت و تفاسیر اشتباهی را که در مورد این آموزه‌ها از کلام عیسی مسیح شده تصحیح کرد؛

۵. مسئله زن و جایگاه وی در ادیان ابراهیمی از جمله مسائل مهمی است که موجب ایجاد شبهات و پرسش‌هایی در این باره شده است و هر دینی سعی در بررسی جایگاه زن در ادیان ابراهیمی دارد. مسئله گناه نخستین و حضور جدی حوا در این جریان از منظر یهودیت و مسیحیت باعث شده است که در طول قرن‌ها، بزرگان این ادیان به‌ویژه یهودیت برای زن جایگاه دومی را ترسیم کنند و القابی زشت و خلاف واقع را به

زن نسبت دهند. آنان برای اثبات سخنان خود به ماجرای گناه نخستین اشاره، و حوا را نماینده زنان تلقی می‌کنند و لذا به سبب گناه وی، جایگاه زنان در این دین تنزل یافته است؛ اما اسلام با این مقوله مخالفت می‌کند و واقعه گناه نخستین را نمی‌پذیرد و قائل است که زن از جایگاهی بالا برخوردار است و پایین‌تر از مرد نیست.

اما پیش از بررسی گناه نخستین در ادیان ابراهیمی، بایسته است ابتدا به تعریف گناه در ادیان و توضیح ارتباط انسان و خدا در این زمینه پردازیم تا با آشکار شدن معنای گناه و جایگاه انسان در این ماجرا، فهم و توضیح گناه نخستین آسان‌تر شود. بعد از بیان تعریف گناه در ادیان و جایگاه انسان در آن، به بررسی گناه نخستین به صورت مستقل در هر یک از ادیان ابراهیمی می‌پردازیم و در فصل پایانی این نظریه را در ادیان ابراهیمی به صورت تطبیقی بررسی می‌کنیم.